

О. О. Поліщук, здобувач

ІСТОРІЯ ПОНЯТТЯ «ПОЛІТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ»

Стаття присвячена дослідженню походження і становлення поняття «політичні технології». Розкрито зв'язок між політичними та соціальними технологіями. Виявлено ступінь розробленості поняття політичних технологій у політичній науці. Розкрито основні наукові підходи до розуміння природи і сутності поняття «політичні технології». Визначено необхідність комплексного дослідження політичних технологій як різновиду соціальних технологій.

Ключові слова: політичні технології, демократичний транзит, політичний маркетинг, політична комунікація, PR.

Актуальність теми дослідження обумовлена недовершеним рівнем дослідження теоретико-методологічних основ поняття «політичні технології» класиками політичної думки і сучасними теоретиками. Складність аналізу цієї проблематики визначається відсутністю у вітчизняній політичній науці ґрунтовних політичних досліджень, присвячених цій проблематиці. Важливість розробки цієї проблеми викликана необхідністю формування цілісної системи політичних технологій українського суспільства і підвищення ефективності їх функціонування.

Розробленість проблеми в науковій літературі. Дослідження проблеми соціальних і політичних технологій у сучасній українській та російській політології здійснили: Д. І. Видрін, В. М. Бебик, В. Г. Воронкова, В. С. Дудченко, К. С. Гаджиев, Л. Я. Дятченко, В. Д. Демченко, В. О. Євстаф'єв, С. Г. Кара-Мурза, В. М. Іванов, Ф. М. Кирилюк, В. М. Князєв, О. П. Кудінов, О. О. Максимов, С. Ф. Лісовський, В. Я. Матвієнко, Є. Б. Малкін, І. В. Молодих, О. В. Петров, В. І. Патрушев, А. М. Пойченко, В. А. Полторак, Ю. П. Сурмін, Г. М. Почепцов, І. О. Поліщук, О. І. Соловійов, Є. Б. Сучков, Г. В. Щокін, В. К. Якунін, О. С. Токовенко та ін.

Мета статті полягає в тому, щоб охарактеризувати основні наукові підходи до розуміння поняття «політичні технології». Завданням статті є виявлення сутності поняття «політичні технології» і специфіки їх застосування в науковому дискурсі та політичній практиці.

Виклад основних положень. Розвиток наукових уявлень про політичні технології обумовлений процесами раціоналізації мислення. Перша теорія суспільства була розроблена в межах позитивістської філософії її засновником Огюстом Контом (1798–1857).

Прихід індустріальної епохи, стрімкий розвиток промисловості і капіталістичних відносин потребували нових умов організації праці, іншого підходу до організації виробництва. Поява нових соціальних відносин після буржуазних революцій у Західній Європі вимагала переосмислення управління політичними процесами і сприяла розвитку нових суспільних підходів. Засади старого феодального суспільства були зруйновані. За дуже короткий період виникло якісно нове суспільство. Нові відкриття в природничих науках, розробка економічних, філософських і політологічних теорій стали основою для розвитку наук про найбільш складні форми організації суспільства, які вимагали нового типу мислення, «позитивного» мислення за О. Контом. Ознаками позитивного мислення О. Конт називає намагання скрізь замінити абсолютне відносним, акцентуючи на соціальному характері і зв'язку із здоровим глуздом. До позитивістського напрямку соціології можна віднести такі критерії, як вірогідність, об'єктивність, реальність, точність і корисність теорій політичних технологій.

Позитивне і раціональне мислення складають основу уявлень про технології, які сформувалися в індустріальну епоху. Принцип детермінізму О. Конта став фундаментом уявлень про наукову всемогутність і абсолютність науки. На думку О. Конта, позитивний спосіб мислення, що затвердився у точних науках, «повинен» у кінцевому рахунку перемогти й у сфері політики і привести до створення позитивної науки про суспільство — соціології [1, с. 89].

О. Конт розглядає суспільство як систему, яка є аналогічною біологічному організму. Він вважає, що управління суспільними процесами стимулює впорядкування соціуму під дією законів соціальної статичності і соціальної динаміки. О. Конт вбачає метою соціального розвитку невідпинний прогрес, що проявляється в накопиченні матеріальних і духовних цінностей і їх передачі від покоління до покоління.

Розмірковуючи про засади соціальної інженерії, що можуть припинити кризу тогочасного суспільства, О. Конт вбачає більшу роль науки і моралі в порівнянні з економікою і політикою. У моделі майбутнього суспільства О. Конт приділяє мало уваги ролі виборів, парламентів, партій. Можливість соціальних трансформацій передбачена лише через наукове знання. Цей підхід передбачає застосування соціальних і політичних технологій виключно в науковому дискурсі.

Згодом Герберт Спенсер (1820–1903) розвинув теорію позитивізму О. Конта. Він заперечував необхідність втручання влади в соціальні процеси розвитку. Це безпосередньо вплинуло на бачення суті політичних технологій. Концепція Г. Спенсера розширила соціальну науку, додавши до

неї такі поняття, як «соціальне буття» і «розвиток соціального управління», «рухливість» і «мобільність».

Уявлення про політичні технології Г. Спенсер розширив через поняття «органічного розвитку», відсутність втручання в суспільні процеси. Неприйняття соціальної інженерії як першооснови визначило подальше розуміння соціальних і політичних технологій. Концепція Г. Спенсера про суспільство, що «органічно» розвивається, передбачає розвиток принципів і технологій соціально-політичного управління, які відповідають такому типу суспільства [2, с. 1408].

В основі соціальної концепції Г. Спенсера представлена «органічна теорія», згідно з якою суспільство — організм, який гармонічно еволюціонує через взаємодію його елементів. Ідеальне суспільство — суспільство в стані рівноваги. Втрата рівноваги становить головну загрозу цілісності суспільства. Г. Спенсер, взявши за основу теорію еволюції Ч. Дарвіна, використовував її для пояснення соціального розвитку. Соціально-політичну теорію він поповнив поняттями «цілісність», «еволюційність» і «системність розвитку соціальних технологій». Г. Спенсер доводить ідею про те, що суспільство змінюється в залежності від того, як індивіди адаптуються до природного або соціального середовища.

Розвиток інтелектуальних і фізичних здібностей індивідів обумовлений соціальною еволюцією. Усі спроби неприродного спонукання до соціальної еволюції з використанням економічних або соціально-політичних технологій, не враховуючи особливостей суспільства, на думку Г. Спенсера, матимуть непередбачувані негативні наслідки. Вчений визнавав єдино прийнятною соціальною технологією природний відбір. На переконання Г. Спенсера, необхідна відсутність втручання уряду в процеси соціальної взаємодії, завдяки чому забезпечується рівновага інтересів. У подальшому теорія «соціального дарвінізму» значно вплинула на розвиток соціальної і політичної інженерії. Згідно з положеннями теорії Г. Спенсера частина суспільства, яка є найменш пристосованою до нових умов, природним чином зникне, засвідчивши тим самим вірність «органічної» теорії.

У подальшому на еволюцію поглядів стосовно соціальних технологій великий вплив здійснили: Еміль Дюркгейм, Карл Маркс, Фрідріх Енгельс, Карл Поппер. Видатний англійський філософ Карл Поппер (1902–1994) в осмисленні різних соціальних проектів здійснив спробу розв'язання проблеми технологічної діяльності, яка передбачає відсутність гарантій стосовно небажаних наслідків при здійсненні перетворень. Він вважав, що «немає підстав думати, що повна перебудова нашого соціального світу негайно приведе до добре працюючої соціальної системи» [3, с. 210].

К. Поппер критикував «утопічні» технології, пов'язуючи їх з прагненням необачно перебудувати суспільство. Здійснюючи аналіз принципів соціальних перетворень, вчений вважав за необхідне застосування досвіду, розуму, консенсусу, компромісу та гуманізму. У своїй головній роботі «Відкрите суспільство і його вороги» автор зазначив, що утопічна спроба досягти ідеальної держави, використовуючи проект суспільства в цілому, вимагає сильної централізованої влади певних людей і найчастіше призводить до диктатури. Подібні погляди підтримував видатний економіст Ф. А. Хайек (1899–1998). Аналізуючи небезпеку соціалістичних перетворень у роботі «Дорога до рабства», вчений пропагує ліберально-демократичні цінності як основу найбільш ефективних соціальних дій.

Макс Вебер (1864–1920) висунув положення про особливості практик реалізації влади (фактично політичних технологій) у харизматичному та раціональному режимах. Здійснюючи аналіз індустріального суспільства, вчений розробив концепцію раціональної бюрократії, що згодом була використана для моделі раціонально-технологічного інституту державного управління в розвинених демократичних державах. Розглядаючи харизматичне панування, М. Вебер розкриває роль ірраціональних факторів у здійсненні правління.

Свій внесок у розвиток поняття «політичні технології» здійснили Т. Парсонс і К. Мангейм. Завдяки ідеям Т. Парсонса в соціальних технологіях були виявлені системи, соціальні інститути з певною структурою, функціями і ролями для забезпечення потреб суспільства. К. Мангейм звернув увагу на небезпеку від надмірного застосування технологій для системи соціального і політичного управління.

На сучасному етапі політичного розвитку технологічна складова політики у вітчизняній науці характеризується частковим дослідженням. Разом з тим ця сфера викликає інтерес політиків, науковців і управлінців. Різноманітні підходи до аналізу політичних технологій формують різноманітні визначення. Політична наука визначає політичні технології як «сукупність принципів, методів і процедур, що використовують суб'єкти політичної діяльності. Політичні технології, ґрунтуючись на теоретичному аналізі взаємодії політичних суб'єктів, містять методологічні орієнтири і методологічні рекомендації ефективного вирішення політичних проблем і досягнення визначених політичних цілей» [4, с. 63].

Зазвичай сутнісний зміст політичних технологій пов'язують з виборчими технологіями, PR-технологіями, а також з політичним маркетингом. Про це свідчить їх масштабне застосування і розповсюдження для впливу на масову свідомість під час виборчих кампаній.

Спробу розширити сутність поняття «політичні технології» здійснив російський вчений О. Соловйов. Він вважає, що «політичні технології являють собою сукупність послідовно застосованих процедур, прийомів і способів діяльності, спрямованих на найбільш оптимальну й ефективну реалізацію цілей і завдань конкретного суб'єкта у визначений час і у визначеному місці» [5, с. 416]. Головна перевага цього визначення полягає в системності розуміння політичних технологій як засобів управління.

Загальна структура технологій має такий вигляд: мета політичного управління — знання — технологічні операції, методики дії, прийоми, процедури — ресурси. Засадами ефективного управління є цілераціональна дія і цілепокладання. Кінцева мета, для досягнення якої застосовується технологія, обумовлює тип конструювання, процедури, характерні ознаки суб'єкта і об'єкта впливу, підбір необхідних ресурсів.

Знання для застосування технологій має подвійне значення: знання технологічне (практичне знання про засади соціального конструювання, застосоване для вирішення конкретної проблеми) взаємодіє з науковим знанням (знанням «ідеальним», абстрактним відносно специфіки об'єкта). Ця взаємодія дає можливість визначити необхідні технологічні методи дії, процедури, прийоми. До ресурсів політичних технологій належать фінансово-економічні, інтелектуальні, матеріальні, соціально-політичні, кадрові, адміністративно-управлінські засоби.

В українській політичній науці першим розробником концепції політичних технологій є Д. Видрін. Він уперше розробив і запропонував визначення поняття «політичні технології», визначивши їх як «систему способів і шляхів послідовного досягнення бажаного результату з урахуванням загальних і довгострокових наслідків прийнятих рішень» [6, с. 262]. Зауваженням до цього визначення є відсутність урахування специфіки саме політичних технологій. Відтак це визначення може застосовуватися до соціальної сфери. Бачення політичних технологій як технологій політичної влади робить цю концепцію відмінною від інших.

Свій варіант визначення поняття «політичні технології» запропонував Микола Головатий у своїй статті «Мистецтво здобувати владу». Автор констатує, що політичні технології — це сукупність прийомів, методів, способів, процедур, які використовують суб'єкти політичної діяльності (особистості, політичні і суспільні групи, політичні партії, громадські об'єднання, групи тиску тощо) [7, с. 33]. У політичній діяльності політичні технології використовуються в період політичної боротьби не тільки як засоби. Вони постають як системи, що засновані на певних ідеологіях, а також детерміновані цілями політичних суб'єктів. М. Головатий визнає наявність кількох типологізацій політичних технологій. Цей поділ здійснюється в залежності від політичної

системи і політичного режиму на демократичні і недемократичні, базові та другорядні. Базові політичні технології застосовуються до всього населення. До них можна віднести опитування громадської думки, вибори, референдуми. До другорядних технологій відносять розробки і прийняття політичних рішень, проведення локальних за масштабом політичних акцій: збори, мітинги, маніфестації, пікетування, марші підтримки або протесту. Не знаючи суті політичних технологій, а також не вміючи їх застосовувати, кандидату чи партії важко отримати перемогу в політичній боротьбі.

Дослідник К. О. Ващенко зміщує акцент у визначенні політичних технологій. Він розглядає політичні технології як важливий елемент політичної культури суспільства в цілому та окремих політичних суб'єктів зокрема. Виходячи з цього, він визначає політичні технології не просто як набір методів та правил досягнення поставлених цілей у політиці, а як систему способів реалізації політичних цінностей суб'єкта в процесі політичної діяльності [8, с. 52].

Професор І. О. Поліщук висунув універсальне визначення політичних технологій. На його думку, політичні технології – це інтелектуально спроектовані комплексні алгоритми політичних дій (політичних заходів, акцій, кампаній), які спрямовані на системне підвищення ефективності функціонування політичних суб'єктів з приводу виборення та утримання державної влади [9, с. 716]. Можна вважати такий підхід інструментальним. Звідси слідує, що існує взаємозв'язок між типом політичних технологій і розвиненістю політичної підсистеми суспільства: більш досконалим, розвинутим типам політичної організації відповідають більш досконалі типи політичних технологій.

Політична трансформація авторитарного суспільства в ліберальне обумовлена значною мірою політичним реформуванням держави. При аналізі цього процесу в політичній науці вводяться такі поняття: «демократичний транзит», «транзитивне суспільство» і «транзитна демократія». Категорія «демократичний транзит» позначає напрям трансформації як суспільства, так і політичного режиму. Головну роль тут відіграють сутнісні параметри соціального реформування. Важливо також відмітити, що напрями трансформації можуть бути різними. Трансформація може здійснюватися від авторитаризму до демократії і від демократії до авторитаризму.

Під категорією «транзитивне суспільство» розуміють суспільство, в якому відбуваються політичні, соціальні, економічні, культурні зміни без визначення кінцевої мети. «Транзитивне суспільство» здійснює рух, змінюючи свій якісний стан. Категорія «транзитивна демократія» позначає форму політичного режиму в стані структурних перетворень на шляху становлення демократичної держави.

Дослідження зворотних рухів у процесі трансформації українського суспільства донедавна здійснювалися незначною мірою. Процес суспільного реформування аналізувався в межах лінійної концепції історії людства і теорії модернізації. Після здобуття Україною незалежності науковці стали активно цікавитися проблемами розвитку. Разом з тим український демократичний транзит залишається не до кінця вивченим. Процес трансформації українського посткомуністичного суспільства від тоталітарного до демократичного детермінує головний напрям розвитку політичних технологій від технологій агітації й пропаганди до технологій управління громадською думкою і паблік рилейшнз.

Важливим аспектом виборчих комунікацій є Public Relations (PR). В українській політичній науці проводилося недостатньо досліджень з цієї проблематики. У світовій політичній науці різноманітні аспекти Public Relations представлені у більш ніж 500 визначеннях. У межах узагальненого підходу це поняття розуміється як наука і напрям практичної діяльності людей щодо оптимізації комунікативного простору [10, с. 24]. Це визначення представляє поєднання елементів дослідження і управління. По суті Public Relations є різновидом «дослідницького менеджменту» комунікаційних процесів. Проблема технологізації процесів комунікації є ключовою проблемою Public Relations, яка виступає технологією зі своїми етапами, структурою й операціями. Структура Public Relations є доволі складною, адже поєднує в собі багато видів діяльності.

PR-технології створюються лише в конкретній ситуації для її вирішення. Їх застосування вимагає творчого потенціалу виконавця, який передбачає вміння приймати нестандартні рішення в короткій термін. У цьому контексті необхідно наголосити на тому, що ефективність цих технологій значною мірою обумовлена творчістю автора. Застосування готових технологій у більшості випадків призводить до негативного результату. Гнучкість цих технологій, а також здатність швидко реагувати на зміну навколишнього середовища робить їх більш ефективними. Завдяки зазначеним вище якостям цей тип технологій набув поширення під час виборчих кампаній.

У проведенні сучасних PR-кампаній теоретичною основою є концепція ситуативного контролю подій і проблем. Вона передбачає інтелектуальну взаємодію зі ЗМІ, головним завданням якої є витіснення негативної інформації, збереження контролю інформаційного простору, зміцнення суспільної підтримки.

PR-технології, що обслуговують політичні партії, кандидатів, інститути державної влади, розвиваються в декількох напрямках. Від створення інформаційного повідомлення до виникнення суспільної довіри до кандидата або партії необхідно подолати складний комунікативний шлях. Виділення окре-

мих етапів ускладнюється постійними змінами громадської думки. Використання простих схем формування громадської думки, як правило, не дає позитивних результатів. Не враховуючи опосередкованих факторів і не відстежуючи зміни настроїв, можна не лише не отримати очікуваного результату, але й створити негативний імідж політика чи партії.

Одну з найважливіших ролей у процесах політичної комунікації відіграють маркетингові політичні технології. Ця проблематика лише розпочала розроблятися в українській політичній науці. З цього приводу влучно висловився В. А. Полторак, який зазначив, що «політичний маркетинг як наука і мистецтво робить в Україні перші кроки» [12, с. 43].

Метою політичного маркетингу є вивчення ситуації, яка склалася на політичному ринку. Умови конкуренції між кандидатами або партіями в період виборчих перегонів ставлять виборця перед непростим вибором. Кандидати намагаються з'ясувати мотиви виборця і підлаштуватися під них.

Висновки. Підсумовуючи, необхідно відзначити, що політичні технології є частиною соціальних технологій і відіграють важливу роль у сучасному суспільстві. Міра їхнього розвитку й досконалості є показником зрілості політичних інститутів держави. Вони відображають різноманіття і складність сучасного суспільства. Політичні технології мають свою складну структуру.

Від типу використовуваних політичних технологій залежить ступінь розвитку політичної системи суспільства. Політичні технології управління й комунікації застосовуються в політиці для вирішення специфічних проблем.

У суспільстві транзитивного типу головними проблемами політичного управління є розробка оптимального інструментарію для вирішення політичних проблем, а також відповідність застосовуваних технологій принципам загальнолюдської моралі. В Україні, на жаль, використовуються здебільшого маніпулятивні політичні технології. Через їх застосування здійснюється прикриття недемократичних процедур під демократичними гаслами. Маніпулятивні технології стають засобами обману громадян. У свою чергу, це аж ніяк не сприяє демократизації України. Тому найактуальнішою є розробка заходів протидії політичному маніпулюванню на загальнодержавному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арон Р. Этапы развития социологической мысли / Р. Арон ; общ. ред. и предисл. П. С. Гуревича. – М. : Изд. группа «Прогресс» – «Политика», 1992. – 89 с.
2. Спенсер Г. Опытты научные, политические и философские / Г. Спенсер ; пер. с англ. под ред. Н. А. Рубакина. – Минск : Соврем. литератор, 1998. – 1408 с.

3. Поппер К. Открытое общество и его враги : пер. с англ. / К. Поппер ; под ред. В. Н. Садовского. – М. : Феникс : Междунар. фонд «Культ. инициатива», 1992. – Т. 1 : Чары Платона. – 432 с.
4. Политология в вопросах и ответах : учеб. пособие для вузов / под ред. Ю. Г. Волкова. – М. : Гардарики, 1999. – 472 с.
5. Соловьев А. И. Политическая теория, политические технологии : учеб. для студ. вузов / А. И. Соловьев. – М. : Аспект Пресс, 2000. – 559 с.
6. Видрін Д. І. Політика: історія, технологія, екзистенція / Д. І. Видрін. – К. : Либідь, 2001. – 432 с.
7. Головатий М. Мистецтво здобувати владу / Микола Головатий // Політ. менеджмент. – 2009. – № 4 (37). – С. 28–43.
8. Ващенко К. О. Політичні технології як чинник демократичного розвитку суспільства : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / К. О. Ващенко. – К., 1999. – 52 с.
9. Поліщук І. О. Технології політичні / І. О. Поліщук // Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: [Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.] ; за ред. М. П. Требіна. – Х. : Право, 2015. – С. 715–717.
10. Сурмін Ю. П. Вибірчі технології / Ю. П. Сурмін, Д. Ю. Наріжний. – Д. : Пороги, 2001. – 120 с.
11. Полторац В. А. Сущность и содержание политического маркетинга / В. А. Полторац // Політичний маркетинг та електоральні технології : зб. наук. пр. – Запоріжжя : Гарт, 2002. – С. 31–43.

ИСТОРИЯ ПОНЯТИЯ «ПОЛИТИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ»

Поліщук О. А.

Статья посвящена исследованию происхождения и становления понятия «политические технологии». Раскрыто связь между политическими и социальными технологиями. Выявлена степень разработанности понятия политических технологий в политической науке. Раскрыты основные научные подходы к пониманию природы и сущности понятия «политические технологии». Определена необходимость комплексного исследования политических технологий как разновидности социальных технологий.

Ключевые слова: *политические технологии, демократический транзит, политический маркетинг, политическая коммуникация, PR.*

HISTORY OF THE CONCEPT «POLITICAL TECHNOLOGY»

Polishchuk O. O.

The article investigates the origin and formation of concepts political technology. Reveals the connection between political and social technologies. Discovered level of development of political technology concept in political science. The basic scientific approaches to understanding the nature and essence of the concept political technology.

The necessity of a comprehensive study of political technologies as a form of social technologies.

On the modern stage of political development the technological constituent of policy in domestic science is characterized partial research. At the same time, this sphere causes interest of politicians, research workers and upravlinciv. The various going near the analysis of political technologies form various determinations. Political science determines political technologies as «aggregate of principles, methods and procedures, that the subjects of political activity use. Political technologies, based on a theoretical analysis.

Usually sutnistniy maintenance of political technologies is bound to electoral technologies, pr-technologies, and also with the political marketing. About it mashtabne application and distribution testifies them for influence on mass consciousness during hustings. The important aspect of electoral communications is Public Relations. In Ukrainian political science conducted not enough researches from this problems. In world political science the various aspects of Public Relations are presented in more than 500 determinations. Within the limits of the generalized approach this concept is understood as science and direction of practical activity of people in relation to optimization of communicative space.

In conducted modern pr-campaigns theoretical basis is conception of situation control of events and problems. It foresees intellectual co-operation from MASS-MEDIA, the main task of which is expulsing of negative information, maintainance of control of informative space, strengthening of public support.

Pr-technologies, which serve political parties, candidates, institutes of state power, develop in a few directions. From creation of information message to the origin of public trust to the candidate or party it is necessary to overcome a difficult communicative way. The uses of simple charts of forming of public opinion, as a rule, do not give positive results. Not taking into account the mediated factors and not watching the change of moods, it is possible not only not to get the expected result but also produce a negative image of politician or parties.

Made the following conclusions. Political technology is a part of social technologies and play an important role in modern society. The extent of their development and perfection is an indicator of the maturity of the political institutions of the state. They reflect the diversity and complexity of modern society. Political technologies with its complex structure.

The type of political technology depends on the degree of political system of society. Political control and communication technology used in politics to solve specific problems. In society Transitive type of main problems of political management is to develop the best tools for solving political problems, as well as compliance with the principles of the technologies morality. In Ukraine, unfortunately mostly used manipulative political technologies. Through their application cover undemocratic procedures carried out under democratic slogans. Manipulative technologies are means of deception of citizens. This in turn does not contribute to the democratization of Ukraine. Therefore, the most urgent is to develop measures to counter political manipulation at the national level.

Key words: *political technologies democratic transit, political marketing, political communication, PR.*